

Projekt riadenia a rozvoja
Fondu na podporu kultúry národnostných menšín

PhDr. Kálmán Petőcz, PhD.

Máj 2021

Projekt riadenia a rozvoja Fondu na podporu kultúry národnostných menšín

PhDr. Kálmán Petőcz, PhD.¹

Úvod

Fond na podporu kultúry národnostných menšín (ďalej len „fond“, alebo „FPKNM“) bol zriadený zákonom č. 137/2017 Z.z. ako verejnoprávna inštitúcia na účely ochrany identity a kultúrnych hodnôt národnostných menšín, výchovy a vzdelávania k právam osôb patriacich k národnostným menšinám a zabezpečenia interkultúrneho dialógu a porozumenia medzi jednotlivými národnými/národnostnými komunitami na Slovensku. Fond naplno rozvinul svoju činnosť v roku 2018.

Zriadenie fondu bolo súčasťou naplnenia práva obsiahnutého v *Ústave Slovenskej republiky, v čl. 34 (1)*, podľa ktorého „[o]bčanom tvoriacim v Slovenskej republike národnostné menšiny alebo etnické skupiny sa zaručuje všestranný rozvoj, najmä právo spoločne s inými príslušníkmi menšiny alebo skupiny rozvíjať vlastnú kultúru, právo rozširovať a prijímať informácie v ich materinskom jazyku, združovať sa v národnostných združeniach, zakladať a udržiavať vzdelávacie a kultúrne inštitúcie. Podrobnosti ustanoví zákon.“

Po roku 1990 vzniklo na Slovensku viacero iniciatív s cieľom prijať vykonávací zákon k uvedenému ustanoveniu ústavy. Okrem rôznych straníckych iniciatív, ktoré nepresiahli medze vnútrokomunitnej diskusie v rámci menšín (najmä maďarskej), vznikli však len dva serióznejšie pokusy o zákonné riešenie. Prvý počas 2. vlády Mikuláša Dzurindu, keď sa pracovný návrh zákona o financovaní kultúr národnostných menšín vypracoval v marci 2004 pod gesciou podpredsedu vlády Pála Csákyho, druhý počas vlády Ivety Radičovej, keď sa zákon pripravoval pod gesciou podpredsedu vlády Rudolfa Chmela. Ani v jednom prípade sa návrh zákona nedostal do záverečnej fázy legislatívneho procesu.

Podpora kultúr národnostných menšín bola pred zriadením fondu riešená prostredníctvom dotačných schém, najprv v pôsobnosti Ministerstva kultúry SR, a neskôr, na základe novely č. 403/2010 Z.z. zákona o organizácii činnosti vlády, v pôsobnosti Úradu vlády SR. Dotačné schémy fungovali na základe zákona o rozpočtových pravidlách, spresnených rezortnou smernicou Ministerstva kultúry, od roku 2010 potom na základe osobitného zákona o poskytovaní dotácií v pôsobnosti Úradu vlády Slovenskej republiky (Zákon č. 524/2010 Z.z.).

¹ Vyhlasujem, že som spracoval projekt samostatne a predstavuje moje vlastné riešenie. Obsah tohto dokumentu je určený výlučne pre interné potreby Ministerstva kultúry a výberovej komisie na základe Oznámenia o výberovom konaní na obsadenie miesta vedúceho zamestnanca, ktorý je štatutárnym a výkonným orgánom Fondu na podporu kultúry národnostných menšín zo dňa 20.4.2021.

Finančné alokácie na dotačné schémy podpory kultúry národnostných menšín sa pohybovali na škále cca 2 milióny eur (ministerstvo kultúry) – 4 milióny eur (úrad vlády, rok 2011) – 4,5 milióna eur (úrad vlády, rok 2017).

Výšku súčasnej podpory stanovuje Zákon č. 138/2017 Z.z., podľa ktorého Ministerstvo kultúry poskytuje zo štátneho rozpočtu v rámci schválených limitov na príslušné rozpočtové obdobie podľa zákona o štátnom rozpočte príspevkov do fondu **najmenej vo výške 8 000 000 eur**. Fond môže mať aj iné príjmy, napríklad z administratívnych poplatkov, finančných darov a dobrovoľných príspevkov. Na rozdiel od Fondu na podporu umenia („FPU“) však príjmami nie sú finančné prostriedky Európskej únie, finančné prostriedky Európskeho hospodárskeho priestoru, finančné prostriedky Nórskeho finančného mechanizmu a finančné prostriedky Švajčiarskeho finančného mechanizmu.

Rozbeh fondu v rokoch 2017 a 2018 sprevádzali podľa všetkých dostupných informácií začiatkové ťažkosti. Ako člen Rady vlády pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť a zároveň prizvaný člen Výboru pre národnostné menšiny a etnické skupiny som mal príslušné informácie zo správ prezentovaných riaditeľom fondu na zasadnutiach uvedených poradných orgánov, respektíve z diskusií so zástupcami jednotlivých menšín. Nová verejnoprávna inštitúcia sa zakladala na zelenej lúke, prvé vedenie muselo v priebehu niekoľkých týždňov až mesiacov zabezpečiť potrebnú infraštruktúru, činnosť kancelárie, prípravu základných vnútorných smerníc a zabezpečiť rozbeh rozhodovacích procesov.

Napriek počiatočným ťažkostiam sa činnosť fondu podarilo stabilizovať a zabezpečiť jeho fungovanie v súlade so zásadami efektívnosti a účelnosti. Analytický materiál² vypracovaný v roku 2020 pre splnomocnenca vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti v rámci Akčného plánu Koncepcie rozvoja občianskej spoločnosti na Slovensku na roky 2019 – 2020 konštatuje, že „dotačná schéma je dobre nastavená z hľadiska účelnosti a efektívnosti aj transparentnosti. (...) [f]ond poskytuje dotácie k absolútnej spokojnosti z oboch hľadísk u skúmaných dotačných schém. Dotácie teda radíme medzi najprospešnejšie, tzn. sú ekonomicky racionálne a dosahujú vysokú mieru transparentnosti.“

Samozrejme, činnosť fondu je možné, a aj potrebné ďalej zlepšovať. Týka sa to najmä oblastí, na ktoré sa sústreďuje aj oznámenie o výberovom konaní na obsadenie miesta nového riaditeľa, zverejnené Ministerstvom kultúry SR 21. apríla 2021. Ide napríklad o otázku monitoringu podporených projektov, stanovenia výhľadových priorít, ďalšej debyrokratizácie procesov, zlepšenia komunikácie a spätnej väzby vo vzťahu k žiadateľom a ostatným aktérom kultúrnej scény. V súlade s Implementačným plánom revízie výdavkov na kultúru 2021 – 2025³ bude fond spolupracovať s Inštitútom kultúrnej politiky na realizácii opatrenia zameraného na zapracovanie systematického zberu dát o realizovaných projektoch v elektronickom, strojovo spracovateľnom formáte do procesov vecného vyhodnotenia projektov.

² Murray Svidroňová, M. , PhD. - Mertinková, A.: Existujúce postupy a metodiky dotácií poskytovaných zo štátneho rozpočtu z pohľadu efektívnosti, transparentnosti a účelnosti. Úrad splnomocnenca Vlády SR pre rozvoj občianskej spoločnosti. Jún 2020. S. 229, 230.

³ Pozri: https://www.culture.gov.sk/wp-content/uploads/2020/01/implementacny-plan-kultura_2021_2025.pdf (navštívené 17. 5. 2021).

Pokiaľ ide o ďalšiu debyrokratizáciu procesov, jasnejšiu predstavu o tom môžem mať až po analýze situácie na mieste, zatiaľ k tejto téme môžem zaujať stanovisko len na základe verejne prístupných informácií, respektíve na základe mojich doterajších skúseností z práce na iných vedúcich pozíciách. Pokiaľ ide o opatrenie v rámci Revízie výdavkov na kultúru 2021 – 2025, som pripravený úzko spolupracovať s Inštitútom kultúrnej politiky, resp. vymieňať si skúsenosti a koordinovať postupy s vedúcimi zamestnancami ostatných dotknutých verejnoprávných inštitúcií a dotačných schém.

Špecifiká fondu a ich vzťah k možnosti zefektívnenia jeho činnosti

1. Spoločenské, politické a odborné očakávania voči fondu

1.1. „Samosprávnosť“ vs participácia

Dôvodová správa k zákonu č. 138/2017 Z. z., ktorým bol fond zriadený, uvádza okrem iného: „Cieľom predkladaného návrhu zákona je vytvorenie verejnoprávnej inštitúcie zabezpečujúcej efektívnu podporu kultúrnych a vedeckých aktivít, ktorej administratíva i rozhodovacie procesy budú nezávislé od ústredných orgánov štátnej správy. Inštitúciu budú riadiť a o prideľovaní prostriedkov rozhodovať samotní zástupcovia zo všetkých národnostných menšín žijúcich na Slovensku.“

Bola tu teda zrejmá snaha o zavedenie princípu kultúrnej samosprávnosti – alebo aspoň jej určitého stupňa – po ktorej predstavitelia národnostných menšín už dlho volali. Samotný fond ako verejnoprávna inštitúcia však nie je samosprávny orgán *per se*, kľbia sa v ňom pri rozhodovacích procesoch prvky samosprávnosti, participatívnosti a konsociálnosti, čo je podľa môjho názoru správne.

Je to relatívne efektívny model, stupeň jeho efektivity však samozrejme záleží aj od kvality personálneho a sociálneho kapitálu, ktorý je doň investovaný. Tu je úloha riaditeľa fondu nezastupiteľná a veľmi dôležitá. Domnievam sa, že moje skúsenosti z predchádzajúcich funkcií, vrátane diplomacie, štátnej správy, pôsobenia v poradných orgánoch vlády, či v rámci Okrúhleho stola Maďarov na Slovensku a rôznych mimovládnych, ľudskoprávných a menšinových projektov a iniciatív mi budú v úspešnom naplňaní tejto stratégie veľmi nápomocné.

1.1.1 Zamestnanci

Samotný fakt, že v odborných komisiách fondu, ako aj v zamestnaneckom stave fondu pôsobia príslušníci a príslušníčky menšín je v súlade s čl. 34, ods. 2 c) Ústavy SR⁴, respektíve v súlade s čl. 15 Rámcového dohovoru Rady Európy na ochranu národnostných menšín⁵.

⁴ „Občanom patriacim k národnostným menšinám alebo etnickým skupinám sa za podmienok ustanoveným zákonom zaručuje (...) právo zúčastňovať sa na riešení vecí týkajúcich sa národnostných menšín a etnických skupín.“

⁵ „Strany musia vytvárať potrebné podmienky pre efektívnu účasť osôb patriacich k národnostným menšinám na kultúrnom, spoločenskom a ekonomickom živote, ako aj na verejných záležitostiach, najmä pokiaľ sa ich týkajú.“

Ďalej, skutočnosť, že do zamestnaneckého pomeru boli prijímaní, či sú prijímaní vo zvýšenej miere uchádzači a uchádzačky z radov národnostných menšín, nie je len v súlade s citovaným ustanovením Rámcového dohovoru a komentárom⁶ k nemu, ale aj v súlade so zákonom o č. 365/2004 Z.z. o rovnakom zaobchádzaní (antidiskriminačný zákon). Podľa zákona „diskriminácia nie je také rozdielne zaobchádzanie, ktoré je odôvodnené povahou činností vykonávaných v zamestnaní alebo okolnosťami, za ktorých sa tieto činnosti vykonávajú, ak tento dôvod tvorí skutočnú a rozhodujúcu požiadavku na zamestnanie pod podmienkou, že cieľ je legitímny a požiadavka primeraná.“⁷ Považujem za zrejmé, že príslušné ustanovenie antidiskriminačného zákona je v danom prípade plne aplikovateľné.

Pokiaľ mám správne informácie z verejne prístupných zdrojov, za nedostatok možno považovať v tejto súvislosti to, že v zamestnaneckom stave sa nenachádza príslušník alebo príslušníčka rómskej menšiny. Povaha činnosti fondu (najmä fakt, že alokácia na rómske projekty tvorí druhú najväčšiu položku fondu), ako aj ďalšie okolnosti, ku ktorým sa vrátim neskôr, by takýto postup plne oprávňovali. Uvedené kritérium samozrejme nemôže byť postačujúce samo osebe. Úlohou riaditeľa je zabezpečiť, aby aj ostatné podstatné požiadavky kladené na zamestnancov a zamestnankyne vyplývajúce zo všeobecne platných právnych predpisov, najmä zákonníka práce, boli splnené, o čo sa budem snažiť podľa najlepšieho vedomia a svedomia.

1.1.2 Odborné rady

Pri zostavovaní odborných rád je situácia komplikovaná dvoma faktormi. Po prvé, princíp samosprávnosti, ktorý je do činnosti fondu zakomponovaný, sa môže prejavovať dobre len vtedy, ak je daná menšina relatívne veľká a vnútorne dostatočne zorganizovaná, pričom povaha organizovanosti je zároveň v súlade s princípmi demokratickosti, vnútornej plurality, reprezentatívnosti a rozmanitosti. Tieto predpoklady spĺňajú najmä menšiny maďarská a rusínska, sčasti ukrajinská a česká. Čo sa týka rómskej menšiny, je dostatočne veľká, ale s vnútornou organizovanosťou sú určité problémy, vyplývajúce so známymi objektívnymi skutočnosťami.

Podľa súčasne platného znenia zákona volebné zhromaždenie zástupcov menšinových organizácií volí nadpolovičnú väčšinu kandidátov do jednotlivých 5-členných odborných rád, posudzujúcich predložené žiadosti. Za (menšinovú) organizáciu sa považuje právnická osoba so sídlom na území Slovenskej republiky, ktorá preukázateľne pôsobí v oblasti kultúry národnostných menšín a vzdelávania k právam osôb patriacich k národnostným menšinám najmenej tri roky.⁸

V súčasnosti vznikla iniciatíva niektorých poslancov a poslankýň riešiť niektoré doteraz prejavované nedostatky (alebo za nedostatky vnímané okolnosti) v uplatňovaní princípu

⁶ *Thematic Commentary No 2: The Effective Participation of Persons Belonging to National Minorities in Cultural, Social and Economic Life and in Public Affairs*. Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities. Štrasburg, 5. mája 2008.

⁷ Kritérium tzv. prípustného rozdielného zaobchádzania (po anglicky *reasonable accomodation*.)

⁸ § 8 a 9 zákona.

samosprávnosti pri fungovaní fondu. Návrh novely zákona⁹ predložený NR SR zužuje definíciu menšinovej organizácie. Zavádza pojem „kultúrnej organizácie národnostnej menšiny“. Je ňou právnická osoba so sídlom na území Slovenskej republiky, ktorá je občianskym združením, neziskovou organizáciou, nadáciou, záujmovým združením právnických osôb alebo neinvestičným fondom a pôsobí preukázateľne v oblastiach kultúry národnostných menšín a vzdelávania k právam národnostných menšín najmenej dva roky. Aby sa takáto organizácia mohla zúčastniť volebného zhromaždenia, musí byť zapísaná v registri, ktorý je vedený fondom. Zákon má byť účinný ku dňu 1. augusta 2021.

Zámer ešte viac zvýšiť transparentnosť a odbornosť rozhodovacích procesov je pozitívny. Zároveň však existujú v súvislosti s uvedeným návrhom dva zásadné problémy. Jeden spočíva s dátumom nadobudnutia účinnosti zákona. Rýchlosť legislatívneho procesu môže paradoxne negatívne ovplyvniť jeden z najdôležitejších princípov fondu, ktorým je participatívnosť a samosprávnosť. Jednak nebude dostatok času na odbornú aj verejnú diskusiu, vrátane (a najmä) s účasťou samotných dotknutých, teda národnostných menšín. Skúsenosť s budovaním registra mimovládnych organizácií či iných podobných registrov zas ukazuje, že takéto procesy si vyžadujú dlhší čas.

Je pochopiteľná snaha, aby novela zákona bola v praxi funkčná už pri vyhlasovaní výziev na nasledujúci rok. Môže sa však stať, že jednotlivé národnostné registre nebudú ešte do doby zvolávania volebných zhromaždení dostatočne reprezentatívne, čo môže mať negatívny dopad na celkové nastavenie činnosti fondu v nasledujúcich rokoch. Zároveň bude totiž potrebné vrátiť sa k praxi z rokov pred pandemiou, že sa v záujme urýchlenia procesov výzvy vyhlasujú už v priebehu októbra a novembra predchádzajúceho kalendárneho roku. Takáto snaha môže byť v rozpore so snahou vybudovať register kvalitne a reprezentatívne.

Druhý problém spočíva v samotnom definovaní pojmu „kultúrna organizácia národnostnej menšiny“. K tomuto problému sa vyjadrím v ďalšej časti, pretože súvisí so širšou otázkou, čo vlastne chápeme (teda čo chápe štát a čo chápú menšiny samotné) pod pojmom „kultúra národnostných menšín. Pokiaľ bude novela zákona o fonde prijatá v navrhovanej podobe a s navrhovaným dátumom účinnosti, vykonám samozrejme všetko pre to, aby sa všetky potrebné procesy a úkony realizovali čo najpružnejšie a najefektívnejšie bez toho, aby utrpeli princípy samosprávnosti, participatívnosti, odbornosti a kvality.

1.2. Čo chápeme pod kultúrou národnostných menšín a dopady rôznych interpretácií na stratégiu fondu – problém „priorít“

Podľa zákona č. 525/2001 Z.z. Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky je ústredným orgánom štátnej správy pre

- a) štátny jazyk,
- b) ochranu pamiatkového fondu, kultúrne dedičstvo a knižníctvo,
- c) umenie,
- d) autorské právo a práva súvisiace s autorským právom,

⁹ Pozri: <https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&ZakZborID=13&CisObdobia=8&CPT=507> (navštívené 18.5.2021)

- e) kultúrno-osvetovú činnosť a ľudovú umeleckú výrobu,
- f) prezentáciu slovenskej kultúry v zahraničí,
- g) vzťahy s cirkvami a náboženskými spoločnosťami,
- h) médiá a audiovizíu,
- i) podporu kultúry národnostných menšín.

Zjednodušenou interpretáciou vymenovaných kultúrnych kompetencií by sme mohli nadobudnúť presvedčenie, že kultúra národnostných menšín (ako jedna z položiek kultúrnej politiky) je homogénna, jednodimenzionálna činnosť, najmä amatérskeho charakteru, zakotvená predovšetkým v intenciách tzv. kultúrnych tradícií, spätých najmä s jazykovou identitou, kolektívnym historickým vedomím a vidieckym spôsobom života. Takýto obraz „pravej“ menšinovej kultúry reprezentujú niekedy aj niektorí predstavitelia samotných menšín.

Takýto obraz je do značnej miery zakomponovaný aj v poslanceckom návrhu na vytvorenie registra menšinových kultúrnych organizácií iba zo sféry mimovládnych a spoločenských záujmových organizácií a spolkov. Pritom značná časť subjektov pôsobiacich na poli kultúry národnostných menšín predstavuje v zmysle zákona o štátnej pomoci kategóriu „podniky“, nielen z dôvodu povahy ich činnosti (napr. vydavateľstvá), ale aj z dôvodu profesionality činnosti. Vylučovať ich z registra kultúrnych organizácií oprávnených zúčastňovať sa volebných zhromaždení nemusí byť systémovo správny krok, respektíve sa to môže javiť ako riešenie čiastkového problému na úkor celku.

Kultúra je doména, kde sa partikulárne prvky neoddeliteľne snúbia a prelínajú s univerzálnymi hodnotami v širokom diapazóne oblastí, žánrov, štýlov a foriem profesionálnej, poloprofesionálnej i amatérskej, či záujmovej činnosti. Aj kultúra národnostných menšín ako súčasť univerzálnej kultúry má dimenziu jazykovú, umeleckú, pamiatkovú, dimenziu hmotného i nehmotného kultúrneho dedičstva, prezentácie v zahraničí, mediálnu a audiovizuálnu, sakrálnu a samozrejme, vo významnej – ale nie výhradnej – miere kultúrno-osvetovú.¹⁰

1.2.1 Problém tzv. inštitucionálneho financovania

Ako vonkajší pozorovateľ a sčasti aj aktívny aktér sledujem určité napätie v činnosti fondu vyplývajúce z hore uvedenej dichotómie. V politickom či odbornom diskurze v rámci menšín problém často nadobúda formu existencie či neexistencie „inštitucionálneho financovania“ menšinových kultúrnych organizácií. V ostatnom čase napríklad v otázke možného vyňatia Csemadoku z koša ostatných menšinových spoločenských organizácií a pridelenia mu osobitného postavenia na spôsob Matice slovenskej.

Fond financuje dva základné typy aktivít. Jedným typom aktivít sú takpovediac zabehané, tradične podporované podujatia s dlhou tradíciou. V druhom veľkom koši sú ostatné projekty – samostatné projekty iniciatívy, inovatívne aktivity, vrátane štipendií. Prvý typ aktivít má na celoštátnej / slovenskej úrovni zabezpečenú stabilnú organizačnú podporu a inštitucionálnu základňu. Ministerstvo školstva respektíve IUVENTA zabezpečujú (profesionálny

¹⁰ Tak, ako to ostatne správne reflektuje § 15 zákona č. 138/2017 Z.z.

organizačný rámec pre rôzne olympiády a postupové súťaže, vrátane takých, ktoré podporujú kultúrnu identitu (slovenských) žiakov a žiačok (napr. olympiáda zo slovenského jazyka a literatúry, dejepisná olympiáda, geografická olympiáda). Ministerstvo školstva má tiež záštitu nad Domovom Speváckeho zboru slovenských učiteľov, poskytujúc zboru inštitucionálne zázemie, vrátane Speváckeho zboru slovenských učiteliek Ozvena. Podobné typy postupových súťaží na menšinových školách, zamerané na podporu menšinovej kultúrnej a jazykovej identity však takéto stabilné zázemie nemajú. Spevácky zbor maďarských pedagógov na Slovensku s rovnakými spoločenskými funkciami ako slovenské učiteľské zbory je napríklad bez akéhokoľvek inštitucionálneho či organizačného zázemia.

Rozpočtové a príspevkové organizácie Ministerstva kultúry, napríklad Národné osvetové centrum („NOC“) vyhlasujú a organizačne zabezpečujú celý rad ďalších postupových súťaží, prehliadok záujmovej umeleckej činnosti, neprofesionálnej umeleckej tvorby a festivalov, napríklad Hviezdoslavov Kubín, Mládež spieva, Viva il canto, či Folklórny festival Východná. Národné osvetové centrum okrem toho medzi iným zabezpečuje odborné poradenstvo, metodickú pomoc, neformálne a profesijné vzdelávanie, podieľa sa na organizačnom zabezpečení podujatí, súťaží a prehliadok a realizuje kontinuálny sociologický výskum kultúry a jej jednotlivých parciálnych oblastí a výskum ekonomiky kultúry.

Na strane menšín podobné súťaže, prehliadky a festivaly – napr. Jókaiho dni, Dni Mihályja Tompu, Csengő énekszó, Kodályove dni, Celoštátny ľudovo-umelecký festival v Želiezovciach či obdobné pravidelné podujatia ostatných národnostných menšín „žijú“ z FPKNM, vrátane prostriedkov na organizačné zabezpečenie, inštitucionálnu podporu a prípadnú metodickú pomoc. (Účast' príslušníkov menšín je v aktivitách vyhlasovaných NOC či inými organizáciami rezortu kultúry samozrejme vítaná – napr. fotosúťaž, či súťaž amatérskej filmovej tvorby, sú to však väčšinou aktivity, ktoré priamo nesúvisia s kultúrnou identitou v takom zmysle, v akom sa chápe v zákone o FPKNM.)

Jedným z dôsledkov môže byť napríklad to, že keďže žiadosti (celkovo) je veľa, rozpočty sú väčšinou upravované. V záujme realizácie aktivity, podujatia, či umeleckého výkonu sú pritom spravidla uprednostnené položky tovarov, služieb, organizačného zabezpečenia a na druhú koľaj sa dostáva podpora a ocenenie autentickej a originálnej tvorivej činnosti, metodická pomoc a ďalšie profesionálne vzdelávanie.

To však môže byť v rozpore s jedným z cieľov fondu, ktorým je – okrem spravodlivej a proporčionalnej podpory jednotlivých národnostných menšín na báze čiastočnej samosprávnosti – aj, či predovšetkým, podpora tvorivej, aktívnej kultúrnej činnosti a nie pasívnej participácie, podpora nových iniciatív, mladých, začínajúcich umelcov, medziodborových a multimediálnych projektov, či multisektorálnych projektov v rámci konceptu kreatívneho priemyslu. Čiže môže utrpieť kvalita.

Vedenie, správna rada a odborné komisie fondu sa snažili s uvedenou dilemou vysporiadať. V zásade možno povedať, že s ohľadom na mnohé limitujúce okolnosti sa im to vcelku podarilo. V smernici Štruktúra podpornej činnosti FPKNM sú jasne definované typy aktivít, ktoré fond nepodporuje (napr. spoločenské aktivity typu „deň obce“, dožinkové slávnosti, púte, tlačoviny

nemajúce kultúrny rozmer, či primeranú odbornú kvalitu, alebo porušujúce ľudskoprávne a demokratické princípy ap., samosprávna tlač). V niektorých prípadoch ide o aktivity, ktoré v začiatkoch fungovania menšinových dotačných schém patrili medzi podporované projekty. Úloha vedenia fondu a správnej rady pri správnom nastavení priorít bude naďalej veľmi dôležitou úlohou.

Riešenie hore naznačenej dilemy môže byť výhľadovo v tom, že rozpočtové a príspevkové organizácie (ROPO) v rezorte kultúry a školstva sa ujmú profesionálnej organizačnej a manažérskej podpory príslušných menšinových postupových súťaží, prehliadok a festivalov, samozrejme, s vytvorením potrebného personálneho, odborného a inštitucionálneho zázemia na príslušných inštitúciách. Alebo sa takéto inštitucionálne zázemie vytvorí na báze osobitného ústredného orgánu štátnej správy, prípadne ministerstva pre ľudské práva a menšiny (avizovaný Úrad pre národnostné menšiny v rámci Programového vyhlásenia vlády). V danom prípade sa FPKNM bude môcť charakterom a zameraním svojej podpornej činnosti a svojimi prioritami viacej priblížiť Fondu na podporu umenia.

2. Riadenie a manažment, „debyrokratizácia“, monitoring

Alternatívne riešenie naznačené v závere predchádzajúcej kapitoly je samozrejme mimo právomocí autora tohto textu, aj keby bol zvolený za riaditeľa fondu. Je preto teda potrebné zatiaľ ostať v rámci daných súčasným znením zákona.

2.1 Posilnenie výkonu niektorých úloh a funkcií daných v zákone fondu jeho riaditeľovi

Ako riaditeľ by som v tejto súvislosti maximálne využil možnosti, ktoré dáva zákon vo svojom §2, najmä, že fond „spolupracuje s orgánmi štátnej správy, orgánmi územnej samosprávy, verejnoprávnymi inštitúciami a inými osobami v záujme vytvárania priaznivých podmienok na rozvoj aktivít“ fondu.

Plánujem byť v pravidelnej pracovnej i kolegiálnej komunikácii s partnermi na FPU, AVF, ROPO v rezorte kultúry a školstva, príslušnými zložkami na relevantných ÚOŠS, najmä MK, MF, MŠ, splnomocnencami vlády, zástupcami samosprávnych krajov, ako aj združení obcí a miest, teda so subjektmi, ktoré sa nejakým spôsobom podieľajú na organizácii, podpore a financovaní kultúrnych aktivít, osobitne kultúrnych aktivít národnostných menšín. Návrh priorít FKNMP by som chcel konzultovať aj s nimi, a samozrejme, so správnu radou a odbornými radami. Takisto by som chcel nadviazať kontakty so zahraničnými inštitúciami podobného charakteru.

Považujem to za dôležité aj z toho dôvodu, že postavenie riaditeľa FPKNM je v porovnaní s postavením riaditeľa FPU trochu iné a špecifické. Riaditeľ FPKNM je výkonným orgánom fondu a zároveň štatutárnym zástupcom fondu. Riaditeľ FPU je výkonným orgánom, avšak štatutárnym orgánom fondu je Rada a jej predseda môže konať samostatne v mene fondu. Riaditeľa FPU volí a odvoláva Rada. Rada FPU je viac „odborná“ – väčšinu jej členov vymenuje minister/ministerka kultúry na návrh jednotlivých profesijných združení, t.j. z oblasti hudby, výtvarného umenia, literárnej tvorby, divadla a nehmotného kultúrneho dedičstva.

Správna rada FPKNM je viac „spoločenská“ – tvoria ju nominanti jednotlivých národnostných menšín. Tým pádom je aj početnejšia (15 členov oproti 9 členom Rady FPU), čo je náročnejšie na organizáciu práce i rozhodovaciu činnosť. Zástupcovia malých menšín môžu mať iné záujmy ako zástupcovia veľkých komunit, respektíve vzhľadom na ich malý podiel na „hospodárení“ fondu môžu mať menší záujem na participácii na strategických či operatívnych rozhodnutiach. Správna rada riaditeľa nevolí, menuje ho minister/ministerka kultúry.

Zákon definuje funkciu zástupcu. Vzhľadom na potrebu, aby sa riaditeľ vo väčšej miere venoval niektorým činnostiam popísaným vyššie, považujem túto pozíciu za pomerne dôležitú a jej obsadenie vhodným kandidátom alebo kandidátkou za kľúčovú.

Chcel by som tiež vysondovať možnosti, ako využiť pre zefektívnenie hospodárenia fondu ustanovenie zákona, podľa ktorého príjmami fondu môžu byť aj „finančné dary a dobrovoľné príspevky“ (§ 20, ods. (1) písm. d)). K tomuto však potrebujem konzultovať s ministerstvom, IKP, s ministerstvom financií.

2.2. Administratíva, debyrokratizácia

Čo sa týka personálneho obsadenia kancelárie, je z mojej súčasnej pozície pomerne ťažké posúdiť, či je súčasný počet zamestnancov dostatočný na kvalitné, pružné a efektívne plnenie úloh. Mám vedomosť o sklzoch vo finančnej kontrole vyúčtovaní projektov, ktoré sú aj niekoľkoročné. Považoval by som za vhodné, keby sa tento sklz vyriešil jednorazovo za pomoci Ministerstva kultúry – napríklad formou krátkodobého a jednorazového angažovania dvoch pracovníkov/ pracovníčok (trebárs na 2-3 mesiace), aby ho fond netlačil pred sebou ešte ďalšie obdobie. Okrem iného aj z dôvodu, že vzhľadom na pandémiu sa procesy aj tento rok značne spomalili.

Podľa zákona môže fond použiť na vlastnú prevádzku 5% z príspevku zo štátneho rozpočtu, príjmy z administratívnych poplatkov, ako aj dobrovoľné príspevky a finančné dary. Oproti vyhlásenému zneniu zákona došlo medzičasom k zvýšeniu podielu na vlastnú prevádzku zo 4% na 5%. Vzhľadom na množstvo administrovaných žiadostí a podporených projektov je to možno stále málo (alternatíva zvýšenia na 6%), ale posúdiť to môžem len buď na základe vonkajšieho personálneho auditu, alebo na základe analýzy situácie na mieste.

Administratívne postupy na vstupoch sa ukazujú ako vyhovujúce. Formulár žiadosti je relatívne jednoduchý, koncentrovaný na získanie podstatných informácií o žiadosti, jej účelnosti, užitočnosti, kvalite a súlade s cieľmi výziev. V zhode s väčšinou ostatných štátnych podporných schém sa po prijatí zákona č. 177/2018 Z. z. o niektorých opatreniach na znižovanie administratívnej záťaže využívaním informačných systémov verejnej správy značne znížila administratívna záťaž na žiadateľov pri vstupoch. Považujem za potrebné čo najmenej uplatňovať výnimky z tohto zákona.

Zlepšenie administratívnych procesov na vstupoch by sa mohlo dosiahnuť cielenými informačnými seminármi, alebo napríklad inštruktážnymi videami, prípadne podcastmi ap. Uvedomujem si, že priama komunikácia kancelárie so žiadateľmi vo veci poskytovania

informácií má svoje limity – vzhľadom na ich veľký počet sa potom môžu menej sústreďovať na meritórnu časť svojich úloh.

Väčšie problémy vidím na výstupoch, v oblasti finančnej kontroly. Je otázne, či je efektívne vo vzťahu ku grantom, ktorých veľká väčšina nedosahuje 25 000 eur, trvať na takom detailnom dokladovaní všetkých úkonov a výdavkov voči riadiacemu orgánu (v danom prípade poskytovateľovi - FPKNM), a či by sa nemohla zvoliť zjednodušená forma vykazovania výdavkov, ako je to možné od roku 2017 v EŠIF.

2.3 Monitoring, evaluácia, publicita

V prípade projektov/žiadateľov spadajúcich pod schválenú schému štátnej pomoci (vydavatelia periodickej a neperiodickej tlače) sú zásady monitoringu popísané v príslušnej schéme. V tomto prípade, ale najmä v prípade ostatných projektov monitoring (priebežný a následný) úzko súvisí s posudzovaním (schvaľovaním). Skúsený posudzovateľ by mal dokázať posúdiť, či je žiadosť napísaná (profesionálne) treťou stranou/firmou na zákazku, alebo ide o vlastný vklad žiadateľa. Od toho do značnej miery závisí aj efektívnosť a účelnosť vynaloženia zverených prostriedkov a spôsob monitoringu.

Problém monitoringu sčasti väzí aj v personálnych (ako aj prevádzkových a finančných) kapacitách. Priebežný monitoring stoviek projektov – vzhľadom na geografické a časové rozloženie aktivít, aj vzhľadom na to, že mnohé aktivity sa odohrávajú cez víkend – je značne náročný. Navyše, administratívni pracovníci/pracovníčky sú schopní väčšinou monitorovať len napĺňanie formálnych atribútov projektu, nedokážu monitoring spojiť aj s určitou formou reálnej evaluácie. Možnosťou by mohlo byť aj zahrnutie do monitoringu/evaluácie členov odborných rád. Ex post monitoring by mohol spočívať v nastavení takých prehľadných indikátorov, na základe ktorých by bolo možné sledovať efektívnosť a účelnosť naplnenia cieľov projektov, ich spoločenského dopadu i umelecko-kultúrnej hodnoty. Pritom je však potrebné brať vždy do úvahy, že vo FPKNM sa – vzhľadom na jeho postavenie a štatút – prelínajú ciele spoločensko-komunitné (podpora menšín na báze čiastočnej samosprávnosti) a umelecko-kultúrne (tvorba, prezentácie a reprodukcia umelecko-kultúrnych hodnôt).

Záver

Fond na podporu kultúr národnostných menšín počas doterajšej činnosti potvrdil, že jeho zriadenie v roku 2017 bolo správnym krokom, ktorým sa naplnili niektoré ustanovenia Ústavy SR a medzinárodných dokumentov, ktorými je SR viazaná. Najmä sa však jeho zriadením do značnej miery naplnili legitímne potreby a očakávania menšín. Ako riaditeľ by som chcel prispieť – aj prostredníctvom návrhov a postupov, ktoré som popísal v tomto projekte – k tomu, aby sa na patričnej úrovni naplňali oba hlavné ciele fondu. Chcem sa pričiniť o to, aby fond bol na jednej strane efektívnym a reprezentatívnym orgánom uspokojujúcim potreby národnostných menšín na Slovensku, prispievajúc k sociálnej kohézii, kultúrnej diverzite a interkultúrnemu porozumeniu v našom štáte a na druhej strane bol nástrojom podpory kvalitnej kultúrno-umeleckej tvorby, interpretácie a reprodukcie a to rovnako tradičných ako aj inovatívnych foriem a žánrov, prispievajúc tak k zvyšovaniu kultúrneho vedomia príslušníkov menšín a tým aj celej spoločnosti.